प्रदीप्तामभिजुहोत्यग्निर्ज्योतिरिति (३. १) सजूरिति (३. १०) वा ॥१४॥ प्रकर्षेण दीप्तायाः समिध उपरि शाखान्तरात्समिधो मूलाद्द्व्यङ्गुलं परित्यज्य मध्यभागे प्रथमाहुतिमग्निर्ज्योतिरित्यल्पेन द्रव्येण जुहोति · अथवा सजूर्देवेनेति मन्त्रेण रात्रिपदयुक्तेन[1] ।

अग्निर्वर्च इति (३. १) ब्रह्मवर्चसकामस्य ॥१५॥ अयं मन्त्रगतस्तृतीयो विकल्पः काम्यः · सत्कर्मानुष्ठानवेदाध्ययनादिजनितं ब्राह्मं तेजो ब्रह्मवर्चसम् ।

कूर्चे निधाय गार्हपत्यमवेक्षते होष्यन्नस्मिन् ॥१६॥[2] अस्मिन्गार्हपत्ये होमं करिष्यन्पूर्वाहुतिहोमानन्तरं स्रुचं कूर्चे मुक्त्वा गार्हपत्यमवेक्षते · होष्यन्नस्मिन्नित्यपराग्निहोमस्य पाक्षिकतां दर्शयति · तथा शाखान्तरे आहवनीयऽएव जुहुयादिति सर्वेषु चैव जुहुयादिति च । होष्यन्नित्युक्तवान्मृताग्निहोत्रे अग्निहोत्रावृता हुत्वेत्यत्र (२६.६.२०) वचनात् न गार्हपत्यावेक्षणम् ।

तूष्णीमुत्तरां भूयसीम् ॥१७॥ उत्तरामिति कालतो देशतश्च व्याख्येयम् द्वितीयाम् पूर्वाहुतिहोमस्थानादुत्तरस्मिन्नग्निप्रदेशे[3] · मन्त्रश्चाविधानादप्राप्तः तेन तूष्णीमिति स्वाहाकारनिवृत्त्यर्थम् । शाखान्तरात् पूर्वाहुत्या असंसृष्टामिति च · तथा शाङ्खायनः (२. १. ४) उपसाद्योत्तरामसंसृजंस्तूष्णीं भूयसीं पूर्वस्या इति · अथ योत्तरा स्विष्टकृद्भाजनमेव सेति (२. ३. १. २३) स्विष्टकृद्भाजनवोक्तेरेवासंस्पृष्टत्वमपि शाखान्तरीयं सूचितम् । अत्र प्रजापतिर्देवता यदग्नये च प्रजापतये च सायं जुहोति यत्सूर्याय च प्रजापतये च प्रातरिति शाखान्तरात् ।

भूयिष्ठं स्रुचि ॥१८॥ भक्षार्थं परिशिनष्टि ।

द्विः प्रकम्प्य निदधाति ॥१९॥ स्रुचं द्विरुत्क्षिप्य कूर्चे निदधाति · प्रकम्पनमत्रोदिङ्गनम् मृताग्निहोत्रे नोदिङ्गयतीति (१२. ५. १. १२) प्रतिषेधात् · तथा च शाङ्खायनः (२. १. ६) द्विरुदीचीं स्रुचमुच्चम्योपसादयतीति ।

उपमृज्य स्रुचं कूर्चे निमार्ष्टि नमो देवेभ्यः ॥२०॥[4] स्रुक्प्रणालिकां[5]

---

१) ? रात्रिप्रयु° २. २) कालद्वयोपादानसामर्थ्याद्विकल्पः होष्यन्वास्मिन्वा काल ऽइति (!) · होष्यतः अवेक्षणम् अनुपसाद्यैव स्रुचम् (२.३.१.१७) Karka. होष्यन्निति शब्दसामर्थ्यादहोष्यन्नावेक्षतऽइत्यार्थिको व्यतिरेकः इति ज्ञापितं सम्प्रदायेनापि प्रवर्ग्ये Mahâd. ३) उत्तराशब्दश्च देशपरोऽपि द्रष्टव्यः अथ योत्त°रार्धे जुहोतीति (२. ३. १. २३) Karka. ४) कूर्चस्योत्तरदेशे हस्तं निमार्ष्टि प्रोञ्छति Mahâd. ५) स्रुगग्रं Karka.